

Melek Toparlak Şahin

Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi/Teoman Duralı İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Zonguldak/Türkiye
Asst. Prof., Zonguldak Bülent Ecevit University/Teoman Duralı Faculty of Humanities and Social
Sciences, Zonguldak/Türkiye

eposta: sahin_052@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1479-4038> - RorID: <https://ror.org/01dvabv26>

Atıf/Citation: Toparlak Şahin, Melek. 2026. Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918), *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 14/1, 65-89.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1730476>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	30.06.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	14.12.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2026

ÇİHAN HARBİ'NİN SİYASİ, ASKERİ VE TOPLUMSAL SÜRECİNİN TÜRK YURDU DERĞİSİNE YANSIMALARI (1914-1918)

Öz

1911 yılında yayın hayatına başlayan Türk Yurdu Dergisi'nin kurulmasında, milli duyguların öncülüğünde halkın bilinçlenmesi ve toplumun kültürel anlamda ilerlemesi hedeflenmiştir. Derginin kuruluşunda önemli bir rol üstelen Mehmet Emin Yurdakul milliyetçiliğin temsilcilerinden olmakla birlikte edebi kişiliği ile derginin teşkilatlanmasında ve yayınlanmasında aktif rol oynamıştır. Yusuf Akçura'nın da kuruluşunda yer aldığı Türk Yurdu Dergisi, 1918 yılında yayın hayatına ara vermiş ancak Ekim 1924 yılında tekrar yayınlanmaya başlamıştır. Türk milletinin menfaatleri doğrultusunda yayın yapan dergi 1931 yılına gelindiğinde kapanma sürecine girmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de desteklerini alan dergide, milli bir anlayış çerçevesinde Osmanlı Devleti'nin siyasi, ekonomik, askeri, kültürel ve toplumsal yapısına değinen makalelerle birlikte şiirlere ve Osmanlı sınırlarının dışında bulunan Türkleri konu alan yazılara da yer verilmiştir. Bu çalışmada, Türk Yurdu Dergisi'nin Cihan Harbi'ni konu alan makalelerinden yola çıkarak I. Dünya Savaşı'nın dergideki yansımaları ele alınmıştır. Bu bağlamda, I. Dünya Savaşı'nın başlaması, savaş başladığında Osmanlı Devleti'nin tutumu, müttefik devletlerle olan ilişkiler, Osmanlı cepheleri, askeri mücadeleleri ve Türk kadınının cephe gerisindeki faaliyetleri çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışmanın, I. Dünya Savaşı'nın siyasi, ekonomik ve toplumsal hayata olan yansımalarının basında nasıl ele alındığının anlaşılması açısından bu alandaki çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmekle birlikte Türk kadın tarihi araştırmalarına kaynak olarak da değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Türk Yurdu, Osmanlı Devleti, Cihan Harbi, Türk Kadını, Hasta bakıcılık.

REFLECTIONS OF THE POLITICAL, MILITARY AND SOCIAL PROCESS OF THE WORLD WAR IN THE TURKISH HOMELAND MAGAZINE (1914-1918)

Abstract

The journal *Türk Yurdu*, which began publication in 1911, was founded with the aim of raising public awareness and promoting cultural progress under the guidance of national sentiments. Mehmet Emin Yurdakul, who played an important role in its establishment, was not only one of the representatives of nationalism but also actively contributed to the organization and publication of the journal with his literary identity. Yusuf Akçura also took part in its foundation. *Türk Yurdu* suspended its publication in 1918 but resumed again in October 1924. Publishing in line with the interests of the Turkish nation, the journal entered a phase of closure by 1931. Supported by the Committee of Union and Progress, the journal featured articles within a national framework addressing the political, economic, military, cultural, and social structure of the Ottoman Empire, as well as poems and writings on Turks living beyond the Ottoman borders. In this study, the reflections of World War I in the journal are examined through the articles in *Türk Yurdu* that focused on the Great War. In this context, the content includes the outbreak of World War I, the stance of the Ottoman Empire at the onset of the war, its relations with the allied states, Ottoman fronts, military struggles, and the activities of Turkish women on the home front. Additionally, the study is considered to contribute to research in this field by helping to understand how the political, economic, and social impacts of World War I were represented in the press, while also serving as a source for studies in women's history within Turkish history.

Keywords: Turkish Homeland, Ottoman Empire, World War, Turkish Women, Nursing.

Giriş

Türk Yurdu'nun imtiyaz sahibi olan Mehmet Emin Bey'in teklifiyle, 18.08.1327 tarihinde onaylanan (Tuncer 1988: 19) ve 30 Kasım 1911 tarihinde yayın hayatına başlayan *Türk Yurdu* Dergisi, İstanbul merkezli bir yayın organı olmakla birlikte *Türk Yurdu* Cemiyeti adına faaliyet göstermiştir (Üstel 2017: 11). Mehmet Emin Bey tarafından öngörülen bu derginin yayın hayatına başlaması İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından da desteklenmiştir (Akçura 1978: 212). Derginin isim sahibi olan Mehmet Emin Bey, 1911 yılı ağustos ayında Erzurum'a Vali olarak atanmıştır (Karaca 2024). Bu gelişme üzerine 1913 ve 1917 yılları arasında derginin genel müdürlüğünü Yusuf Akçura yapmıştır (Balkılıç 2010: 129). İstanbul'un İtilaf devletleri tarafından işgal edilmesi ve Türk ocağı binasının birkaç kere basılarak dergi yazarlarının tutuklanması, *Türk Yurdu* Dergisinin İstanbul'da yayın hayatına son vermesine yol açmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Mustafa Kemal'in 1920 yılında daveti ile Hamdullah Suphi başta olmak üzere bazı yazarlar ve dergi yöneticileri Ankara'ya taşınmıştır. Bu bağlamda Ekim 1924 tarihinde tekrar yayın hayatına başlayan dergi aylık olarak çıkmaya devam etmiştir (Balkılıç 2010: 129; Tuncer 1988: 28-29; Akçiçek-Karayaman 2007: 17-18). *Türk Yurdu* Dergisi 15 Ağustos 1918 tarihine kadar 161 sayı 14 cilt olarak

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918) yayınlanmıştır (Uzun 1995: 47). Dergi yayın hayatına başladığında, zengin bir Tatar ailesi olan Hasanofar (Mahmut Bay Hasanof) on bin altın ruble bağış yaparak dergiye maddi destek vermiştir (Erkan 2018: 1). Cumhuriyet Döneminde, tekrar yayın hayatına başlayan Türk yurdu Dergisi, 10 Nisan 1931'de Türk Ocağının kapatıldığı döneme kadar 233 sayı yayınlanmıştır (Karaer 2011: 45-58).

Türk Yurdu Dergisi kuruluş ve çalışma amacını, ilk sayısında yer alan "*Maksat ve Meslek*" başlığını taşıyan giriş cümlesinde ortaya koymuştur. Burada dergi amacının Türklüğe hizmet etmek olduğunu ifade edilmiştir (Türk Yurdu Teşrin-i Sanî 1327: 1). Türklük menfaatine yapılacak olan yayın faaliyetlerinde milli duygular yoğun olarak işlenmekle birlikte Türkçülük adına birçok çalışma derginin içeriğini oluşturmuştur. Dergi ayrıca I. Dünya Savaşı yıllarında Türkçülüğün yanında İslamcılığa da vurgu yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler, İslamcılık anlayışının zayıflamasına, Araplara karşı olan inancın değişimine ve Türklerin önemine yönelik bir anlayışın ortaya çıkarmasına ortam hazırlamıştır (Türk Yurdu Kânun-ı Evvel 1330: 2446). Dergide, Türkçülüğün gelişmesinde I. Dünya Savaşı bir aracı olarak değerlendirilmiştir (Türk Yurdu Kânun-ı Evvel 1330: 2425). Bu bağlamda Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı sırasında milliyetçi anlayışın güçlenmesinde, birlik ve beraberlik anlayışının gelişmesinde Türk Yurdu Dergisinin önemi büyüktür. 1918'de yaşanan gelişmeler dolayısıyla yayın hayatına ara vermek zorunda kalan Türk Yurdu Dergisi, 1924 yılında tekrar yayınlanmaya başlarken, yeni bir teşkilatlanma sürecinin aktarıcısı olmuş ve bu dönemde Cumhuriyet rejiminin kültür merkezi olarak aktif bir rol üstlenmiştir.

Günümüzde çeşitli aralıklarla yayın hayatına devam etmekte olan Türk Yurdu Dergisi'nde, tarih, edebiyat, millilik, Türk Dili, eğitim, ekonomi, ahlak, kadın, din ve toplumsal sorunlar ele alınırken diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecini hızlandıran birçok siyasi ve askeri sürecin ayrıntılarına rastlamak mümkündür. Milliyetçilik çerçevesinde Türk milletinin ahlaki ve toplumsal yapısı, batı kültürünün Osmanlı toplumuna ve yasalarına olan yansımaları, Osmanlı Devleti'nin emperyalizm karşısında verdiği askeri mücadele, Türk kadını ve kadının toplumsal statüsü, Cumhuriyet'in ilanı ile yaşanan siyasi ve kültürel değişimler derginin içeriğine yön vermiştir. Türk Yurdu Dergisi'nde kaleme alınan makalelerin yazar kadrosunda, disiplinler arası bir çeşitliliğin yanında milliyetçi bir anlayışın temsilcilerini görmek mümkündür. Dergide öne çıkan isimler arasında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Halide Edip, Ahmet Ağaoğlu, Ethem Nejat, Cemalettin Afgani, İsmail Gaspıralı, Abdullah Cevdet, Sadri Maksudi, Celal Nuri ve Musa Carullah bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Türk Yurdu Dergisi'nde I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan askeri gelişmeler Çanakkale Savaşı başlığı altında değerlendirilmeye alınırken diğer taraftan I. Dünya Savaşı yıllarında Türk kadınının cephe gerisindeki faaliyetleri askeri, toplumsal ve ekonomik açıdan ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde I. Dünya Savaşı

üzerinden Türk Yurdu Dergisi aracılığı ile bir değerlendirme söz konusudur. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türk Kadının savaş yıllarındaki faaliyetlerinin yanında Türk Kadının hasta bakıcılık rolüne değinilerek kadınların bu meslekteki konumuna yer verilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın Türk Yurdu Dergisindeki Yansımaları

I. Dünya Savaşı, Alman İmparatorluğu'nun emperyalist politikaları, sömürge yarışı ve Osmanlı topraklarına yönelik çıkar çatışmalarının da etkisiyle Avrupalı devletlerin daha önce kendi aralarında yapmış oldukları antlaşmalara uygun bir şekilde harekete geçmelerine ortam hazırlamıştır. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşları'nın yıkıcı etkisini daha üzerinden atamadan yeni bir askeri mücadeleye girmesine ve dağılma sürecinin hızlanmasına yol açmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması İttifak Devletleri'nin hedefi haline gelmesini hızlandırarak Şark Meselesi'nin çözümü için bir fırsat olarak görülmüştü. Bu bağlamda Osmanlı toprakları üzerinde yapılacak olan mücadeleler Osmanlı'nın yenilmesiyle birlikte Avrupalı devletlerin çıkar çatışmalarını belirginleştirmiştir. Osmanlı topraklarına yönelik saldırıların temelini emperyalist devletlerin çıkar çatışmaları oluşturmuştur. Bu bağlamda Osmanlı topraklarında açılan cepheler Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakmaya yönelik olacaktı. Özellikle Çanakkale Cephesi İtilaf devletlerinin emellerini gerçekleştirmeleri için en uygun yer olarak görülmüştür.

Türk Yurdu Dergisi'nde, Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp ve Balkan savaşlarının yorgunluğunu henüz atamadan girdiği I. Dünya Savaşı, millî bir dava olarak görülmüş ve Osmanlı'nın aynı zamanda bir var olma mücadelesi olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu mücadele, Türk varlığının kurtuluşu olmakla birlikte Osmanlı Devleti'nin sonunu da getirebilirdi. Bu bağlamda, Osmanlı sınırları dışında yaşayan Türk ve Müslüman kardeşlerin I. Dünya Savaşı'nda verdiği mücadele de takdir edilmiştir (Türk Yurdu Mayıs 1334: 231). Bununla birlikte, I. Dünya Savaşı başladığında Avrupa'da yaşanan çatışmalar Türk Yurdu Dergisinde ele alınmış ve yaşanan gelişmeler basın aracılığı ile halka aktarılmak istenmiştir. Dergide, Avrupa'da yaşanan kargaşanın başlamasında, sorumlu olan ülkelere atıfta bulunulurken İslavlık, Cermenlik çatışmasının bütün Avrupa'yı etkilediğine değinilmiştir. Bu çatışmanın etkisiyle bütün Avrupa'nın birbiri üzerine atıldığı, yirmi milyona yakın askerin, milyonlarca topun, tüfeğin, yüzlerce zırhlının kullanılacağı ve bu çatışmada Osmanlı Devleti'nin de hazırlıklı olacağı ifade edilmiştir. İsviçre, Belçika gibi küçük hükümetlerin dahi savaşa hazırlandığı dönemde Osmanlı Devleti, bir taraftan savaşta tarafsız olacağını (BOA, DH.EUM,5.şb: 1/7.; BOA, DH.ŞFR: 44.29) bildirilirken diğer taraftan her ihtimale karşı bütün halk silahlı çağırılmaktaydı (BOA,HR.SYS: 2097/1.8/28-29). Osmanlı Devleti'nin fedakâr halkı, aile ocağında daha altı ay bile geçirmeden yeniden sınırlara koşmak zorunda kalacaktı. Zira yurdun selameti ve şerefi için bu bir mecburiyetti. Çünkü vatan uğruna şehit olmaktan daha yüce bir değer olabilir miydi? (Türk Yurdu Temmuz 1330: 2398). Yaşanan bu gelişmeler

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918) doğrultusunda resmi bir süreç başlamış ve Harbiye Nezareti'nin askerlik mükelleflerinin askerlik şubelerine başvurması için çağrıda bulunulmuştur (BOA, HR. MA: 1105/7).

Türk Yurdu Dergisi'nin 73. Sayısında "Cihan Harbi ve Türkler" başlıklı makalede, Avusturya- Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan ettiği zaman siyasi bir muharririn şu ifadeyi kullandığına değinilmiştir; "Tarih-i Cihanın yeni bir faslı daha açılıyor". Bu ifadenin ardından ise yaşanan gelişmelere göre muharririn bu konuda doğru bir tahminde bulunduğu düşünülmüştür. Bu bağlamda bütün insanlık için önemli olan bu senenin Türklük için en önemli sene olmasına da dikkat çekilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın galibi kim olursa olsun bu savaş sonrasında bütün dünyada büyük değişimlerin yaşanacağına inanılmıştır. Doğuda, Rus kontrolünde olan Türklerin dahi zorla savaşa dâhil edildiklerine değinilirken Rus seferlerinde yaklaşık otuz kırk bine yakın Türk-Müslüman olduğu bildirilmiştir. Makalenin devamında Osmanlı Devleti bu savaşta tarafsız mı kalacaktı yoksa bir taraf belirlemeli miydi? Sorusuna cevap aranmıştır. Makalede, Osmanlı Devleti çıkarları doğrultusunda hareket etmesi gerekliliği üzerinde durulurken Osmanlı Devleti'nin savaşa katılma kararı alması büyük bir sorumluluk olarak değerlendirilmiştir. Trablusgarp ve Balkan savaşlarından yeni çıkmış olan Osmanlı Devleti'nin toparlanmadan, dinlenmeden üç büyük devlet karşısında savaşa girmesi doğru olur muydu? Savaşa girilmesi halinde iktisadi hayatın kötüleşmesi (BOA, HR.MA: 1105/38.1-3) halkın ağır sorumluluklar altına girmesi söz konusuydu. Ayrıca Türkçüler de bu durumun oldukça farkındaydılar. Bununla birlikte en büyük tehlikelerden biri de memleketin siyaseten bitme ihtimalinin olmasıydı. Yine Türkçüler tarafından dikkate alınan konulardan biri de Osmanlı Devleti savaşırken, Osmanlı ordusu sadece İmparatorluk için mücadele vermeyecekti aynı zamanda sınırlarımız dışında olan esaret altındaki Türk ve Müslümanlara da yardım etmiş olacaktı. Böylece Osmanlı Devleti, Türklerin ve Müslümanların kurtarılmasını da amaçladığını ifade etmiş olacaktı. Türkçülerin bu anlayışı doğrultusunda Haile Edip Adıvar, Tanin gazetesinin 28 Teşrin-i Sanî 1330 tarihli nüshasında "Halas Muharebesi" başlığı altında şu ifadeleri kullanmıştır;

"Bu mutlak olacaktı. Fakat belki otuz sene sonra... Uzun bir hazırlıktan sonra yapacağımız bu halas muharebesini bugün yapmak için zaman önümüze bir fırsat açtı. Askeri hazırlığın ve vesaitin en medeni ve fennisi ile mücehhez iki devlet Almanya ve Avusturya Moskofa harp açtılar. Onların başka düşmanları da olduğundan Moskofların galip ihtimalini azaltmak için bu iki büyük devletle müttefiklik silaha sarıldık. Bu Almanlığa yardım etmek ve buna mukabil Türk'e büyük Türk ittifadını başlatmak, medeni ve çalışkan Türklerle dolu mamur Türk ülkeleri kazandırmak için oldu."

Halide Edip, bu ifadeleriyle I. Dünya Savaşı'nın beklenen bir mücadele olduğunun altını çizerek savaşı bir kurtuluş mücadelesi olarak değerlendirmektedir. Savaşın başlaması ile edebi hayatta yansımaları yoğun olarak hissedilmektedir. I. Dünya Savaşı'nın ilanından

sonra Halide Edip gibi yazarlarla birlikte Türkçü şairlerden olan Mehmet Emin Bey “*Ey Türk Uyan*” isimli bir kaside ile halka seslenmişti. Kaside de şu ifadeler kullanılmıştır;

“Artık uyan; necat günü gelmiştir
Şu Türklüğü felaketten kurtarmak
Onu yine selamete çıkarmak
Senin için en mübarek bir iştir.”

Mehmet Emin Bey tarafından kaleme alınan bu dizeler Türkler arasında hızla yayılırken Gökalp de savaşın başlarında yazdığı “*Kızıl Destan*” isimli eserinde şu ifadeleri kullanıyordu;

“Düşmanın ülkesi viran olacak
Türkiye büyüyüp Turan olacak”

Türkçü muharrirlerin hemen hepsi bu savaşın hak ve kuruluş muharebesi olduğunu düşünüyorlardı. Yaşanan gelişmeleri günü gününe takip eden Ağaoglu da 30 Teşrin-i Sanî 1330 tarihli Tercüman-ı Hakikat gazetesinde “*Ne İçin Muharebe Ediyoruz*” başlığında yazdığı makalesinde şu ifadeleri kullanıyordu;

“Garba doğru yürüyen Osmanlı ordusu garp illerine İslamiyet’in ve Araplığın ihyâ ve halâs-ı beşâretini tebliğ edeceği gibi şarka doğru yürüyen Osmanlı kolları da Türk illerine İslamiyet ve Türklüğün ihya ve halas müjdesini götüreceklerdir... “Müslüman esir olmaz. Başkasının tabiiyetinde bulunmaz”.

Ağaoglu burada I. Dünya Savaşı’nın Türk Dünyası ve Müslüman dünyası üzerindeki etkilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Bununla birlikte 6 Teşrin-i Sanî akşamı, Türk Ocağı’nda verilen konferansta kendisi şu ifadeler kullanılmıştır;

“Ben İslamların, Osmanlıların bundan daha haklı bir harp yaptıklarını hatırlayamıyorum. Biz bu harpte bütün muharebelerin kabul ve tazim ettikleri bir esası milletlerin İstiklal ve hürriyeti, dinlerin istiklal ve hürriyeti, yani gaspa müstenit fiili vakaya karşı vicdan ve esasat-ı mutlakanın metalibini müdafaa ediyoruz. Mutlak mebdelerin kuvveden fiile çıkmasını istiyoruz ve onun için kan döküyoruz. Türklerin İslamların kendilerinin arzuları veçhile kurtarmak ve yaşatmak için can ve baş feda ediyoruz.”

Türkçü düşünceye göre Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı’na ulvi ve insani bir gaye doğrultusunda dâhil olmuştu. Tahmin edildiğine göre savaşa katılanlar arasında Osmanlılar kadar haklı olan yoktu (Türk Yurdu Kânun-ı Evvel 1330: 2425). Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı başladığında tarafsızlığını ilan etmişti. Ancak yaşanan gelişmeler karşısında birkaç liderin kararı doğrultusunda, *Goben* ve *Breslaw* gemilerinin Osmanlı sularına girmesiyle (BOA,

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

DH.KMS: 27/2) Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na sürüklenmişti (Biçici 2014: 706-707). I. Dünya Savaşı Osmanlı için diğer savaşlardan farklı bir boyut taşıyordu. Çünkü bu savaşta, bir taraftan İslam âlemi diğer taraftan Türklerin korunması söz konusu olmuştu. Bu bağlamda okullarda öğrenci olan birçok Osmanlı evladı Kafkas ordusuna katılmışlardı. Büyük fedakârlıkların ve mücadelenin yaşandığı bu savaş Türklerin yeniden doğuşunun bir göstergesi olarak da düşünölmekteydi (Türk Yurdu Mart 1331: 2515). 1914-1915 yıllarında Avrupa'da yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda tarafsız olmasına (Karaca 2017: 280) imkân verecek durumda değildi. Özellikle Osmanlı Devleti'nin coğrafi konumunun etkisi bir taraf belirlemesine dahi yol açabilecekti. Osmanlı Devleti aslında savaşın başlarında tarafsızlığını koruyacağını düşünmekteydi. Bu süreçte Osmanlı Devleti, kapitülasyonların ilgasını (BOA, MV: 196/59) dahi gündeme getirmişti. Yaşanan gelişmeler buna imkân tanımayacaktı. Komşumuz Rusya'nın boğaza kadar gelip Osmanlıyı bir ateş çemberine alması Osmanlı topraklarını ateşlemişti. Böylece Osmanlı Devleti, dünyanın en güçlü üç devletine karşı savaşa girmiş oldu. Daha kısa bir süre önce Balkan savaşlarından çıkan ve bu savaş öncesi İtalya ile Trablusgarp'ta mücadele etmek zorunda kalan Osmanlı Devleti, yorgun bir şekilde yeni bir savaşa daha girmişti. Ancak Osmanlı yönetimi, İslam ve Türk âlemi için bu fedakârlığı yapmak zorunda olduğunu biliyordu. Bu savaş dünyaya karşı bir hayatta kalma mücadelesi olarak görölmüştür. I. Dünya Savaşı'nın ilanından bütün İslam âlemine de cihat çağrısında bulunulmuştu (BOA, İ.MMS: 191/2/1-2; BOA, DH.SYS: 123/12/35). Osmanlı I. Dünya Savaşı'nda bütün imkânlarını seferber etmiştir. Bir taraftan doğu cephesinde Ruslara karşı mücadele verirken diğer taraftan Azerbaycan'daki Rus müdahalesini önlemeye çalışmıştır. Süveyş Kanalı'nda ise Büyük Britanya İmparatorluğu'nu durdurmaya çalışmıştır. Karadeniz'de bulunan Osmanlı donanmasının Rus sahillerini bombalayarak Türk korkusunu yeniden hatırlatmaya çalışmasına karşın Karadeniz'de istenilen başarı elde edilememiştir.

I. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeleri yakından takip eden Türk Yurdu Dergisi, savaş sırasında sadece Osmanlı cephelerini konu almakla sınırlı kalmamıştır. Özellikle Türklerin yaşadığı bölgelerdeki gelişmeleri (Türk Yurdu Nisan 1331: 2573) takip ederek müttefiklerin cephelede kazandığı başarılarla da dergide yer vermiştir. Türk Yurdu Dergisi'nin 83. Sayısında "Müttefiklerimizin Karpatlardaki Muvaffakiyetleri" başlığı altında Karpatlarda başarılı olan müttefik orduları tebrik edilmiştir (Türk Yurdu Mayıs 1331: 2590). Yine Müttefik devletlerin Ruslara karşı kazandığı diğer bir başarı derginin 91. sayısında yer almıştır. Bu sayıda, şanlı müttefik ordularının Rusların ilerleyişini durdurduğu, Rus kuvvetlerinin cephelede ağır kayıplar vererek çok sayıda esir düştüğü belirtilmiştir. Özellikle Avusturya-Macaristan ordusu karşısında Rusların yaşadığı kayıplara dikkat çekilirken, müttefik ordular başarılarından dolayı tebrik edilmiştir (Türk Yurdu Ağustos 1331: 2742). Dergide yer alan makalelerde, müttefik devletlerin başarılarına yer verilmekle birlikte itilaf devletleri ile bazı karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda Alman kara ordusunun İngiliz kara

ordusuna olan üstünlüğüne karşı İngiltere'nin deniz kuvvetlerinin gücüne değinilmiştir. Buna karşın İngiltere'nin, Çanakkale'de Türk ordusu karşısındaki başarısızlığı da dile getirilmiştir. Yine Almanların İngiliz donanmasına karşı başarıları makalede ayrıca dile getirilmiştir (Türk Yurdu Haziran 1332: 3061).

Türk Yurdu Dergisine göre, I. Dünya Savaşı başladıktan sonra savaşın başlamasına neden olan devletler bir arayış içine girmişlerdi. Bu savaşı başlatan, savaşın sorumlusu kimdi? Eğer sorumlu yâda sorumlular bulunursa savaşın yaratmış olduğu yıkımların ve insanların hayatına mal olanların hesabı sorulabilecekti. Ancak savaşın sorumlularını ve savaşın başlama nedenini bulmak için daha önce yazılan veya alınan kararlara bakmak doğru bir yol olabilirdi. Bu bağlamda dergide yer alan bir makalede, 1903 yılında gündeme gelen ve Çar'a verilen bir layihadan bahsedilmiştir. Layihanın başında, maden kömürü ocağı ve ormanlar gibi Ruslar için ekonomik boyutu olan bazı yerlerden söz edildiğine değinilmiştir. Ayrıca layihada İngiltere'nin denizlerin hâkimi olarak gücünü korumak için Avrupa kara devletlerinin arasını bozmaya çalıştığı ifade edilerek Rusya'nın bu fırsatı değerlendirmesi ve Avrupa devletleri ile arasını iyi tutup doğuda serbest hareket edebilmesinden bahsedilmiştir. Bu ifadelerin ardından makalede, Şark Meselesine değinilerek savaşın gidişatına dair bazı tahminlerde bulunularak yorumlar yapılmıştır. Ayrıca I. Dünya Savaşı'na üçüncü Balkan savaşı diyenlerin aslında yanılmadığına da değinilmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasının daha önceki yıllarda yaşanan gelişmelere bağlı olarak gerçekleştiği, savaşta Şark Meselesi'nin etkilerinin hissedildiği düşünülmeyle birlikte İngiltere'nin de içinde bulunduğu bir birlikteliğin İran ve Türkiye'nin taksimine karar verildiğinin etkisinden söz edilmektedir (Türk Yurdu Ağustos 1331: 2711).

Türk Yurdu Dergisi'nde, Osmanlı Devleti ve I. Dünya Savaşı arasındaki ilişkiye yoğun olarak değinilmesi dikkat çekicidir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasının birinci yılında savaşın etkileri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede bir yıllık sürede Osmanlı'nın Balkan mağlubiyetini unutturmayı başarmış, senenin sonlarına doğru da Balkan Savaşı'ndaki düşmanımız olan Bulgarlar (BOA, HR. SYS: 2324/6; BOA, HR.SYS: 2111/5) I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı ile aynı tarafta mücadele vermişti (Türk Yurdu Teşrin-i Evvel 1331: 2790). 16 Teşrinievvel 1330'da savaşa giren Osmanlı Devleti, savaşın ilk yılında verdiği mücadelede başarılı olmuştu. Karadeniz'de Rus donanmasına (BAO, HR.SYS: 2109/13) karşı verdiği mücadele oldukça iyi karşılanmıştı. Bununla birlikte kara savaşlarında Kafkaslarda (BAO, HR.MA: 1111/3-1; BOA, HR.MA:1111/3-5) ve Irak'ta düşmana karşı başarılar elde etmişti. Çanakkale kara (BOA, HR.SYS: 2323/1-2) ve deniz savaşlarında düşman karşısında verdiği mücadele Türk kahramanlığının tekrar hatırlanmasına vesile olmuştu. On dokuz düşman gemisine karşı büyük bir zafer (BOA, DH.EUM.3.Sb: 4/37) elde etmişti. Bu bağlamda bir yıllık sürede Türkiye şeref, namus, nam, hayat ve İstiklal kazanmıştı (BOA, DH.EUM.3.Sb: 4/37). Savaşın ikinci yılında ise Osmanlı ordusunun başarısı Çanakkale üzerinden değerlendirilerek İtilaf devletlerine karşı kazanılan zafere dikkat çekilmiştir. Ayrıca

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

Kût'ül-Amâre'deki mücadelede, (BOA, HR.MA: 1164/65) İngiliz kuvvetlerinin esir düşmesine değinilerek Osmanlı ordusunun doğuda ve batıda mücadeleye devam ettiğine değinilmiştir. Bu bağlamda savaşın ikinci yılında Osmanlı ordusunun daha çok şan ve şerefe kavuştuğu bu başarıların savaşın üçüncü yılında da devam etmesi dilenmiştir (Türk Yurdu Mayıs Eylül 1332: 3175).

Türk ordusunun hem Çanakkale Cephesi'nde hem de Kafkas Cephesi'nde düşmanlara karşı başarılı mücadelelerin devam ettiğini belirten dergi, bu konuda resmi olarak bilgilendirildiğini ifade etmekle birlikte müttefiklerin doğu cephesinde başarı sağlaması ve batı cephesindeki zaferlerin devam etmesi durumunda savaşın zaferle sonuçlanmasının beklendiğine değinmiştir (Türk Yurdu Temmuz 1331: 2710). Türk Yurdu Dergisi'nin 117. Sayısında "Romanya'nın Cihan Harbi'ne İştiraki" başlığı altında, Romanya'nın da İtalya gibi verdiği sözlere rağmen İtilaf devletleri tarafından Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ettiği haberine yer verilmiştir. Buna karşılık Almanya, Türkiye, Bulgaristan da Romanya ile savaş halinde olduklarını bildirmişlerdi. Romanya savaş başladıktan sonra menfaatlerine göre itilaf ve ittifak devletlerine yaklaşmaktaydı. İttifak devletleri, Romanya'nın da itilaf grubuna katılması durumunda, on devlete karşı (BOA, HR.SYS: 2090/10) mücadele vermiş olacaktı. Osmanlı Devleti ise itilaf grubundan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletlerle mücadele halindeydi. Çanakkale zaferi ile Fransızları yenilgiye uğratan Osmanlı artık İngiltere ve Rusya ile karşı karşıya kalmıştı. Bu bağlamda Romanya ile Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kalması da ihtimal dâhilinde gözüküyordu. Ancak müttefiklere yardım söz konusu olursa Romanya ile bir savaş durumu olabilirdi (Türk Yurdu Eylül 1332: 3158). Makalede, bir taraftan Romanya'nın I. Dünya Savaşı'na dahil olma süreci değerlendirilirken diğer taraftan yeni bir cephenin açılmasının İttifak Devletlerine olan yansımalarına değinilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin askeri ve siyasi durumunun savaşın yıldönümlerinde değerlendirildiğini gördüğümüz Türk Yurdu Dergisi'nde, I. Dünya Savaşı'nın üçüncü yılında da kazanılan zaferlere yer verilmiştir. Derginin 134. sayısında "Sina Cephesi'nde Muvaffakiyetler" başlığı altında, Sina Cephesi'ne değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşın üçüncü yılında da dünyanın üç güçlü devleti karşısında başarılı bir şekilde mücadelenin devam ettiği, geçilmez çöller, yüksek dağlar, büyük denizlere rağmen Osmanlı ordusunun ilerlediğine ve Osmanlı ordusuna vurgu yapılmıştır. Son muvaffakiyet haberinin Sina Cephesi'nden geldiği ifade edilerek Çanakkale ve Kût'ül-Amâre'de, (BOA, HR.MA: 1170/69) İngilizlere karşı kazanılan başarılar hatırlanmıştır (Türk Yurdu Mayıs 1333: 3436).

I. Dünya Savaşı Özelinde Çanakkale Cephesinin Türk Yurdu Dergisi'ne Yansımaları

1915 yılı şubat ayında başlayıp 1916 yılı ocak ayına kadar yaklaşık bir yıllık süreyi kapsayan Çanakkale Savaşı, Türkleri Balkanlardan ve Anadolu'dan atmak isteyen

emperyalist güçlerin büyük bir hezimete uğradığı ve Türk milletinin bağımsızlık yolunda verdiği mücadelenin büyük bir örneğidir. Çanakkale’de kazanılan zafer, Türk tarihinin en önemli başarılarından biri olmakla birlikte Türk milletinin geleceğini kazanmasına da ortam hazırlamıştır (Albayrak, Engin 2016: 115). Çanakkale Cephesi’nin açılmasında, Osmanlı Devleti’nin savaş dışı kalmasının ancak İstanbul’u ele geçirmekle mümkün olabileceğini düşünen, İngiliz Harbiye nazırı Lord Kitchner’in bu düşüncesi ve Churchill’in savaşın daha geniş bir alana yayılmasını önlemek için Çanakkale’ye taarruz fikri (Karaca 2017: 285) etkili olmuştur (Dinçer 1948: 2-5; Semiz 2003: 228). İngiliz Harp Komitesinin 13 Ocak 1915 tarihli toplantısında Churchill, Başbakan Lloyd George ve Lord Kitchner’in de öne sürdükleri öneri ve plan doğrultusunda Çanakkale seferinin başlamasına oy birliği ile karar verilmiştir (Semiz 2003: 225; Şahin 2015: 249). Bu bağlamda Çanakkale Cephesi açılmış ve Osmanlı Devleti’ne karşı harekât başlamıştı. Avrupa’da siyasi ve askeri gerginliğin artmasıyla birlikte Bahriye Nezareti kontrolünde bulunan bir mayın müfrezi ve mayın gemileri Çanakkale Boğazı’nın Nara bölgesinde yerini almış durumdaydı. Bununla birlikte Gelibolu Yarımadası’nın çevresine, Seddülbahir, Kumkale sahillerine dikenli teller döşenirken ‘Nusret’ gemisi, ‘Barbaros Hayrettin Paşa’ ve ‘Turgut Reis’ zırhlıları Çanakkale’ye yönlendirilmişti. I. Dünya Savaşı başladığında, Osmanlı Hükümeti tarafsızlığına uygun olarak İstanbul ve Çanakkale boğazlarını tüm yabancı savaş gemilerine kapatmıştı. Osmanlı hükümeti, bu süreçte, donanmasını güçlendirirken diğer taraftan seferberlik kararı almıştır (Karaca 2020: 189-190). İngiliz-Fransız filosu Çanakkale’yi bombardımana başladığında, ‘Inflexible’, ‘Indefatigable’, ‘Gloucester’, ‘Defence’ (İngiliz), ‘Republique’, ‘Bouvet’ (Fransız) savaş gemilerinin yaklaşık 240 atış yapmalarına karşın Türk mevzilerinden 10 atışla karşılık verilmişti (Karaca 2020:191-193). Çanakkale’de 5 Mart hücumuna ardından 35 gün hazırlıktan sonra ikinci defa hücumla geçen düşmanlara karşı 10 gündür Türk askerleri müthiş bir müdafaa vermekteydi. Bu mücadele karşısında güç bakımından oldukça üstün olan düşmanlar çok zor zamanlar yaşamaktaydılar. Binlerce toplarıyla hücumla geçen düşman kuvvetleri, 10 gündür bu mücadele için geceli gündüzlü, bütün güçlerini kullanmalarına rağmen hiçbir başarı elde edemiyordu. Cepheden alınan haberlere göre Türk askeri manevi kuvvetlerinin gücüyle büyük bir savunma göstermekle birlikte askerlerimiz imkânsızlıklara karşı direnmekteydi. Bu bağlamda Türk askerinin Çanakkale’deki başarısı takdir edilirken diğer taraftan muvaffakiyeti için dileklerde bulunulmaktaydı (Türk Yurdu Nisan 1331: 2573). 19’uncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, büyük bir kararlılıkla 57’nci Piyade Alayı’na bağlı üç taburu ile birlikte 25 Nisan günü Conkbayırı’nda verilen mücadele ile düşman kuvvetlerinin İstanbul’a ulaşma ümidi yok etmişti (Türkmen: 2022).

Düşman kuvvetleri, Çanakkale’ye yönelirken (BOA, HR.SYS: 2322/1-54) çok kısa bir sürede İstanbul’u alacaklarını umut ederek gelmişlerdi. Ancak 25 gündür devam eden Çanakkale mücadelesinde bu amaçlarını hala gerçekleştirilmemiş olmakla birlikte buradaki mücadeleyi dışarıya zafer kazanılıyorlarmış gibi yansıtıyorlardı. Bu 25 gün içinde her hücum

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

ettiklerinde askerlerimizin müdafaasıyla karşı karşıya kalmışlardı. Düşman kuvvetleri Türk askeri karşısında göğüs göğüse çarpışıp başarı sağlayamayınca Maydos kasabasına (Türkmen: 2022) ve Çanakkale'de hastanelerde bulunan yaralılarımızın üzerine ateş açmak gibi medeniyet dışı hareketlerde bulunmaktaydılar. Buna karşın Muavenet-i Milliye torpidosu tarafından, on beş bin ton hacmindeki "Goliath" zırhlısının mürettebatı ile batırılması (Albayrak, Engin 2016: 115) büyük bir başarı olarak görülmüştür. Özellikle Çanakkale Savaşı'nda Türk ordusunun göstermiş olduğu başarı tüm dünyaya bir kez daha gücünü gösterme fırsatı vermişti. Ayrıca Türk ordusunu yöneten komutanların bu başarılarla imza atması ve iyi idare edilen kahraman askerlerimizin başarıları takdirle karşılanmıştı (Türk Yurdu Mayıs 1331: 2590). Çanakkale kahramanlarının cephede göstermiş olduğu cesaret ve başarı (BAO, HR.SYS: 2110/3-2; BAO, HR.SYS: 2110/3-6) tüm dünyada ses getirmişti. Düşman donanmaları bu haksız işgalden kısa sürede vazgeçerek Çanakkale'den çekilmek zorunda kalacaktı. Çünkü Çanakkale Cephesi'nden gelen haberler zaferin kazanılacağına dair umut vermekteydi. Çanakkale'de son iki hafta içerisinde, İngilizlerin Goliath, Majestic zırhlısının batırıldığı ve Agamennon gibi bir zırhlının da çok ağır darbe aldığı ve savaş dışı (BAO, HR.SYS: 2109/13) kaldığı haber alınmıştı. Düşman kuvvetleri geri çekilme yolunda ilerliyordu. Goliath zırhlısının küçük bir torpido tarafından batırılması herkesin aklına geçmişte yaşanan tarihi hadiselerin canlanmasına da ortam hazırlamıştı (Türk Yurdu Mayıs 1331: 2617). Çanakkale'de yaşanan bu gelişmelere karşın Lord Kitchner, Avam Kamarasında bir konuşma yaparak her şeyin yolunda gittiğini ifade ederek olumlu tablo çizmeye çalışmıştır. (Çalık 2010: 356).

Çanakkale Savaşı'nın devam ettiği günlerde Türk Yurdu Dergisi'nde, düşman kuvvetlerinin Çanakkale'ye gelmelerinin beş gün sonrasında iki ay olacağı bildirilmiştir. Bu süre içerisinde boğazı geçmek için bütün gücünü kullanan düşman kuvveti yüz binden fazla asker (BOA, HR.MA: 1156/37) ve yüz bin tondan ziyade sefa-i harbiye savaş gemisi kaybetmelerine (BOA, HR.SYS: 2110/1-13) rağmen hiçbir şey elde edememişlerdi. Düşman kuvvetlerinin saldırıları karşısında Osmanlı askerleri demirden bir set gibi geçit vermiyordu. Özellikle Mayıs'ın 25. ve 26. günlerinde meydana gelen umumi taarruzda on beş binden fazla asker hayatını kaybederken on yedi mitralyöz çekilmeye mecbur kalmışlardı. Bununla birlikte Rusya'nın Karadeniz ve Kafkaslardaki (BOA, DH.EUM.VRK: 14/57) saldırılarına karşı da Türk askerleri kuvvetli bir savunma (BOA, HR.SYS: 2110/1-13) gerçekleştirmeye devam ediyordu. Dergide, Ruslara karşı gösterilen bu müdafaalar dahi dikkat çekmekle birlikte şaşkınlıkla karşılanmakta idi. Midilli kruvazörlerin Rusların son sistem olan torpidolarına ağır hasar verdikleri ifade edilerek Türk ordusunun bu bölgedeki başarılarına da dikkat çekilmişti (Türk Yurdu Haziran 1331: 2646).

Çanakkale Cephesi'nde, verilen mücadelenin düşman kuvvetlerini her defasında hüsrana uğrattığını belirten haberler, Türk Yurdu Dergisi'nde ele alınmakla birlikte ulusal basına yansıyan, Çanakkale konulu makaleler de takip ediliyor ve halk bu makalelerden

haberlar edilerek okumaları öneriliyordu. Bu bağlamda Türk Yurdu Dergisi'nde kaleme alınan "Çanakkale'deki Vaziyetimiz" başlıklı yazıda şu ifadelere yer verilmiştir;

" Düşman ordularının Çanakkale Cephesinde uzun bir hazırlığı müteakip 15 Haziran öğleden sonra başlayıp bütün şiddet ve dehşetiyle iki gece ve gündüzden fazla devam eden hücumları da arslan yürekli dilaverlerimiz fevkalbeşer bir sebat ve Anadolu müdafaaları ve hücumları sayesinde evvelkiler gibi tamamıyla akim kalmış düşmanlarımız bu hücumlarında verdikleri mühim zayıatlarına mukabil hiçbir muvaffakiyet elde edemediklerinden kendi siperlerinden bir kısmını bize terk ile biraz geri çekilmeye mecbur kalmışlardır. Çanakkale sahiline asker çıkardıkları üç aylık uzun bir müddetten beri orada cereyan eden hücum ve müdafaaların dehşetini askerlerimiz tarafından gösterilmekte olan fedakârlıkların kıymetini takdir edebilmek için 23,24,25 Haziran tarihli "Tanin" gazetesinde Hüseyin Cahid Bey Efendi'nin "Cephe-i Harpte İki Gün" unvanı ile neşir olunan gayet kıymetli makalelerini hakikat-i ahvale vakıf olmak isteyen bilcümle karilerimize ehemmiyetle tavsiye ederiz." (Türk Yurdu Temmuz 1331: 2678).

Savaş yıllarında yaşanan maddi ve sosyal içerikli sorunlara karşı duyarsız kalmayan Türk Yurdu Dergisi, I. Dünya Savaşı yıllarında gazilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için yardımlarda bulunmak istemiştir. Bu bağlamda dergi, 22 Haziran'da aldığı karar doğrultusunda, birkaç bin nüshadan oluşan "Türk Yurdu", "Türk Sözü" mecmualarını muhtelif hastanelerde tedavide bulunan fedakâr gazilere tevzi edilmek üzere ayrıarak ordu tarafından ayarlanan bir araç ve bir memur aracılığı ile İstanbul ve Beyoğlu tarafındaki hastanelerden yirmi kadarına ulaştırmış, bu mecmualar her koğuşa ayrı ayrı dağıtılmıştır. Mecmuaların bir kısmı da Üsküdar, Haydarpaşa tarafındaki hastanelere dağıtılmak üzere kolorduya verilmiştir. Türk Yurdu Kütüphanesi ise kitap hediye ederek bu yardıma katkı sağlamıştır. Türk Yurdu idaresi ve Türk Yurdu Kütüphanesi tarafından yapılan bu yardımlar, hastane başhekimi, hastanede bulunan hastalar ve yaralılar tarafından memnuniyetle karşılanmış ve takdir görmüştür. Ayrıca yapılan bu çalışma sayesinde, hastanelerde gazilerin okuması için gazete ve kitaplara ihtiyaç duyulduğu da anlaşılmıştır (Türk Yurdu Temmuz 1331: 2694).

I. Dünya Savaşı'nda, Çanakkale'de kahraman askerlerin verdiği mücadele yakından takip edilmek istenmiştir. Bu bağlamda Çanakkale Muharebesi'nin devam ettiği 1915 yılı haziran ayında, Harbiye Nezareti'nin girişimi ile Tevfik Fikret'in de bulunduğu otuz kadar sanatçı ve edebiyatçı cepheye davet edilmiştir. 30 kişiden 18 kişinin katıldığı (Gündoğan 2015: 98) bu heyet cephedeki izlenimlerini icra ettikleri sanat ile aktarmakla görevlendirilmişti. Bu heyette Maarif Nezareti Müfettişlerinden Nazmi Ziya Bey'de bulunmaktaydı. Nazmi Bey'e 5 Temmuz 1915 tarihinde gönderilen yazıda, cepheye mücadele veren askerlerin milletin tarihine olan katkılarını ortaya koymak ve vatan adına verilen mücadeleyi halka aktarmak için cepheye gitmelerine izin verildiği bildirilmiştir (BOA, MF.MKT: 1210/28). Bununla birlikte heyetle birlikte hareket edecek olan beşinci ordu kumandanlığının nezdinde Heyet-i

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

Edebiye'ye gereken kolaylığın gösterilmesi ve sanatçılara karşı hassasiyet gösterilmesi ifade edilmiştir (BOA, DH.KMS: 33/15). Cepheye giden edebiyatçı ve sanatçılar cephede yaşananları yakından görme fırsatı bulmakla birlikte askeri anlamda da kazanılan başarılarla şahitlik ediyorlardı. Seddülbahir'de buldukları sırada grup kumandanı tarafından karşılanan heyet, burada düşmandan alınan makineli tüfekleri görme fırsatı dahi bulmuşlardı (Harp Mecmuası 1331: 44).

Türk Yurdu Dergisi'nin 88. sayısında, I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'ne giden sanatkar ve yazarların cepheye ne zaman ulaştıklarına dair bir yazıya yer verilmiştir. Bu yazıda, en meşhur yazar, şair, muharrir ve ressamlardan oluşan heyetin, 28 Haziran tarihinde Çanakkale Cephesi'ne hareket ettiği ve 9 Temmuz'da savaş alanına ulaştığı bildirilmiştir. Türk Yurdu dergisi yetkilileri, heyet azaları ile görüşmüş ve güzel haberler aldıklarını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte dergide Çanakkale ve Kafkas cephelerinde Türk ordusu başarı kazanırken müttefiklerimizin de kendi cephelerinde başarılar kazandıklarına dikkat çekilmiştir. Yazının sonunda ise I. Dünya Savaşı'nın birinci yıldönümünü karşılamak üzere müttefiklere selam gönderilirken kahraman ordumuza da başarılar dilenmiştir (Türk Yurdu Temmuz 1331: 2693). Çanakkale Cephesi'nde bulunan Heyet-i Edebiye, cepheden döndükten sonra oradaki gözlemlerini halka aktarmaya çalışmışlardır. Bu bağlamda dönemin basın organlarından olan İkdam gazetesinde, Çanakkale heyetine katılan edebiyatçıların bu içerikteki haberlerine yer verildiği görülmektedir. İkdam gazetesinin 15 Temmuz 1331 tarihli sayısında Hamdullah Suphi Bey "Gördüklerimiz" başlığı altında cephedeki izlenimlerini dile getirmiştir (İkdam 1331: 2).

Kahraman ordumuzun Anafartalar'da kazandığı başarıları ele alan Türk Yurdu Dergisi'nde, 24 ve 25 Temmuz gecelerinde 80 kıtadan mürekkep olan düşman nakliye gemileri harp sefinelerinin himayesinde Saroz Körfezi'nin ve Arıburnu'nun batısında birkaç noktadan karaya yetmiş binden fazla asker çıkararak şiddetli hücumlarda buldukları belirtilmiştir. Ancak askerlerimizin güçlü savunmaları karşısında düşman kuvveti binlerce kayıp verirken yüzlerce askeri de esir düşmüştü. Anafarta Ovası'nda on beş gündür devam eden hücumlardan da sonuç alamayan düşman kuvvetleri ümitlerini her defasında kaybederken savaşın sonucunun Türklerin lehine sonuçlanacağına kanaat getirilmekteydi (Türk Yurdu Ağustos 1331: 2726). Anafartalar'da yapılan düşman hücumlarının başarısız olduğu ve artık düşmanın Çanakkale'de başarılı olamayacakları fikri dergide sık sık yer almıştır (Türk Yurdu Ağustos 1331: 2741). Anafartalar ve Arıburnu'nda, düşman kuvvetlerine karşı yaşanan başarılar Türk Yurdu Dergisinde büyük bir heyecanla işlenmiştir. Kahraman askerlerin cephede kazandığı başarı haftanın en iyi gelişmesi olarak değerlendirilmiştir. Düşmanın sekiz aydır ısrarlı bir şekilde mücadeleye devam ettiği ifade edilirken iki yüz binden fazla kayıplarının olduğu ve yüzbinlerce mühimmat kaybettiğine dikkat çekilmiştir. Düşman kuvvetlerinin önemli oranda mühimmatlarını dahi toplamaya fırsat bulamamakla birlikte kaçmak zorunda kaldıklarının altı çizilmiştir. Artık düşmanın Çanakkale'de barınabilme

ihtimalinin kalmadığına dair bir delil olarak Anafartalar ve Arıburnu'ndaki başarılar gösterilmiştir. Bu iki cephenin dışında Seddülbahir ve diğer cephelerde de düşman kuvvetlerinin aynı kaderi yaşayacaklarına olan inanç dile getirilmiştir. Özellikle cesur askerlerimizin keskin kılıçlarıyla düşman karşısında başarı sağlayacağına inanan ifadeler kullanılmıştır. İngilizlerin, Fransızların ve Rusların sonunda bu mücadeleden vazgeçecekleri gibi bu zamana kadar yapmış oldukları gizli planların artık ortaya çıkacağına değinilmiştir. Türk Yurdu Dergisi de, Çanakkale'de yaşanan bu başarılarından dolayı askerimizi tebrik ederek zaferden zaferine koşmaları ve muvaffakiyetleri için temennilerde bulunmuştur (Türk Yurdu Kânun-ı Evvel 1331: 2870).

Çanakkale Cephesi'nde, farklı ırklara mensup insanların katılımı ile Gelibolu Yarımadası'nda yaşanan mücadeledeler devam etmekle birlikte düşman kuvvetleri Seddülbahir'de de(BOA, HR.SYS: 2109/9-12) başarılı olmadan çekilmek zorunda kalmışlardı. Altı asır önce, Türklerin kahraman adımlarıyla toprakları şereflenen yarımada, hayatta kalan ne bir İngiliz ne de bir Fransız kalmamıştı. Düşman kuvvetleri Çanakkale Boğazı'nı geçememiş ve İstanbul'un kapılarını açamamıştı. Dokuz aydır bu kapının önünde sefil bir hayırsız gibi uğraştılar. Ancak on binlerce ölüleri ile bütün doğu üzerinde asırlarca hâkim olan nüfuzlarıyla beraber son ümitlerini de kaybederek dağılarak kaçmak zorunda kaldılar. Düşman kuvvetleri kaçarken oldukça büyük bir zaiyata uğramıştı. Çok sayıda ölünün dışında bıraktıkları savaş ganimetleri sayılmaya başlanmıştı. Bu bağlamda Gelibolu'da kazanılan zafer pazar günü İstanbul'da duyulmuş ve şehirde bir bayram havası yaratmıştı. İstanbul'da gündüz ve gece saatlerinde cemiyet ve müesseseler, öğrenciler, halk ellerinde bayraklar, milli söylemlerle bütün şehri dolaşmışlardır. Türk Yurdu Dergisi, bu zafer haberini okuyucuları ile paylaşmanın mutluluğunu yaşamakla birlikte okuyucularından bir de istekte bulunmuştur. Bu mukaddes zaferi kazanan ve Türklüğü şereflendiren şehitlerimiz adına duaların okuması istenirken ve savaş gazileri de anılmıştır (Türk Yurdu Kânun-ı Evvel 1331: 2883). Yaklaşık 14 ay süren Çanakkale Savaşı 9 Ocak 1916 tarihinde müttefiklerin Çanakkale'yi terk etmek zorunda kalmaları ile tamamen son bulmuştur (Karaca 2017: 290). Bununla birlikte Çanakkale cephesinde, (BOA, DH.EUM.VRK: 14-61; BOA, DH.EUM.VRK: 14-85) İngilizlere karşı Conkbayırı'nda zafer kazanan kahraman askerlere, 28. alayın şanlı sancağına Hakan Hazretleri tarafından altın ve gümüş muharebe imtiyaz madalyası ile alayın fedakâran hareketlerinin yazılı olduğu bir kurdele, 18 Kânunusaniye tesadüf eden pazartesi günü Harbiye Nezareti meydanında, Başkumandan Vekili Paşa Hazretleri tarafından merasimle askerlere verilmiştir. Ayrıca Çanakkale savaşlarında yararlıklar gösteren 27. alaya, 57. alaya ve Şark Anadolu savaş meydanında yararlılık gösteren 49, 50, 82 ve 83. alayların sancaklarına da nişan verilmiştir (Türk Yurdu Kânun-ı Sanî 1331: 2916).

Türk Yurdu Dergisi, savaş yıllarında yaşanan gelişmeleri sadece askerî açıdan ele almamıştır. I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle toplumsal ve ekonomik anlamda yaşanan değişimler Türk milletinin iktisadi yaşamında da kendisini göstermiştir. Savaş yıllarının getirmiş olduğu

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

bu değişimlere örnek teşkil edecek olan Kibrit imalathanesinin ve ispirto imalathanesinin açılması, bu gelişmelere örnek olarak Türk Yurdu Dergisinde dile getirilmiştir. Beyrut'ta, bir Müslüman tarafından kibrit imalathanesinin açılmasının ardından Trabzonlu Tamtakırzade Vehbi Efendi tarafından da bir kibrit imalathanesinin açıldığı dergide yer alan haberler arasındadır. Yine bu haberlerde, Bağdat Hilal-i Ahmer Eczacıbaşı'nın ve eczacı İskender Bey'in girişimleri ile İspirto üretimine başlamış ve üretilen ispirtonun Avrupa'dan gelen ispirto ile bir farkı olmadığına değinilmiştir. Yaşanan bu gelişmeler halk arasında sevinç kaynağı olmuştur. Çünkü savaş yıllarına kadar bu şekilde şahsi girişimlere pek rastlanmamaktaydı. Bu bağlamda ülkenin temel ihtiyaçlarının karşılanmasında, I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu şartların etkili olduğu görülmüş ve yaşanan gelişmeler Türk Yurdu Dergisi tarafından bir başarı olarak değerlendirilmiştir. İktisadi hayata bu şekilde dâhil olan şahsi teşebbüsleri gerçekleştirenler bir taraftan takdir edilirken diğer taraftan ülkenin diğer bölgelerinde de aynı girişimlerin yapılması temenni edilmiştir (Türk Yurdu Mart 1332: 2966). I. Dünya Savaşı'nın toplumsal ve ekonomik hayata olan yansımalarının yer aldığı Türk Yurdu Dergisi'nde, yaşanan gelişmeler ayrıntılı olarak ele alınmakla birlikte halkın yaşanan gelişmelerden haberdar olmasına özen gösterilmiştir.

Türk Yurdu Dergisinde Türk Kadının Cephe Gerisindeki Faaliyetleri

Türk Yurdu Dergisi, I. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan siyasi, askeri, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri yakından takip etmiştir. Savaş yıllarının getirdiği sorunların giderilmesinde aktif rol üstlenen dergi, toplumun özellikle cephe gerisindeki faaliyetlerine de ayrıca yer vermiştir. Bu bağlamda dergide, Türk kadının I. Dünya Savaşı yıllarındaki fedakârlıklarına değinilmiştir. Dergide, kadınların cephe gerisindeki faaliyetlerine yer verilirken diğer taraftan Türk kadının, tarih boyunca üstlendiği sorumluluklara vurgu yapılmış, gösterilen bu fedakârlıkların Türk kadınlarının ruhunda olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda savaş yıllarında kadınların kurmuş oldukları cemiyetler ve sağlık alanındaki çalışmaları dergide yerini almıştır. Dergide, Balkan Savaşları birlikte kadınların aktif olarak rol almaya başladıkları hasta bakıcılık, I. Dünya Savaşı yıllarında da kadınların üstlendiği bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk kadının hasta bakıcı olarak ilk görev yeri, bir ev ortamında oluşturulan 30 yataklı bir sağlık ocağıdır. Teali Nisvan Cemiyeti'nin üyelerinden biri olan Mihri Pektaş tarafından sağlanan bir ev 30 yataklı bir hastaneye dönüştürülmüş ve bu hastanede cemiyete üye olanların eşlerinden bir profesör, bir eczacı gönüllü olarak burada görev almıştır. Bu sağlık ocağında Türk Kadını ilk kez hasta bakıcı olarak görev almaya başlamıştır (Yaraman 2001: 86). Türk kadınlarının hasta bakıcı olarak göreve başlama nedenleri ve bu süreçteki görevleri hükümet tarafından, ordu riyasetine yazılan 29.05.1333/29 Temmuz 1917 tarihli telgrafta açıkça beyan edilmiştir. Bu telgrafta, hasta ve yaralıların istirahatlerinde ve ihtiyaçlarının giderilmesinde Hilâl-i Ahmer hastanelerinde sabit olan hasta bakıcı kadınların istihdamının

zorunlu hale geldiği ve burada görev alacak hanımların belli bir ücret karşılığında görev alacakları belirtilmiştir. Telgrafın devamında, bu hastanelerde görev alacak hanımların alacağı maaşlar ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Burada sadece hasta bakıcı kadınların maaşları değil aynı zamanda çamaşırıcı ve terzi gibi diğer hizmetlerde bulunana kadınların da maaşlarına da yer verilmiştir (ATASE, BDH: 2994/141/17). Bununla birlikte 18.06.1333/18 Ağustos 1917 tarihinde hastanede görev alacak hanımların hangi şartlarda ve nasıl görev yapacaklarına dair bilgilendirme yazısı gönderilmiştir (ATESE, BDH: 2994/141/17/4). Hasta bakıcı hanımların durumları 10 Eylül 1917 tarihinde Birinci Ordu-yı Hümâyuna Mensup Kadın Birinci İşçi Taburu, Hidemât-ı Dâhiliye Talimatnamesinde ayrıca belirtilerek hasta bakıcı hanımların maaşları 300-450 kuruş, terzilerin 500-600, Aşçıların 250-350 kuruş olduğu ifade edilmiştir (ATESE, BDH/1544/7/6/2).

Türk hanımları, hasta bakıcılık konusunda Besim Ömer Paşa'nın idaresinde kurulmuş (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları (1914-1928: 31) olan, Kadırğa Hasta bakıcı Mektebinde ve çok sayıda sıhhiyeciler tarafından verilen eğitimler sayesinde mükemmel şekilde yetişme şansı elde etmişlerdir. Alınan bu eğitimlerin ve Türk kadınlığının şefkatinin tesiri ile yetişen bu fedakâr hanımlar, yaralılara oldukça şefkatli yaklaşarak, bütün muhabbetleriyle, yumuşak ve tatlı sesleri ile onlara dayanma gücü vermeye çalışmışlardır (Köroğlu 1915: 3).

1914 yılında açılan hasta bakıcılık kursunun ilk mezunları, 30 Haziran 1914 tarihinde resmî bir törenle diplomalarını almışlardır. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından düzenlenen kurslarda, eğitim alan hasta bakıcı kadınlar, ilk olarak Çanakkale-İstanbul hattında yer alan sağlık kuruluşlarında görev almışlardır. Çanakkale Cephesinde yaralanan veya hastalanan askerlerin tedavilerine yardımcı olan bu hanımların sayısı yaklaşık olarak 284'tür (Terzi: 2025) Kadırğa Hasta bakıcı Mektebinde verilen dersler sayesinde Türk kadını hasta bakıcılık konusundaki marifetlerini gösterme fırsatı bulmuştu. Kadınlar şefkat ve yetenekleri sayesinde oldukça başarılı görülmüşlerdir. Türk kadınının bu konudaki yeteneğini görmek için onun bir yaralı ile ilgilenmesini görmek yeterli olmaktadır. Yaralılara olan yaklaşımları ve onlara karşı olan şefkatli tavırları yaralıların ağrılarını dahi unutturmaktaydı. Yaralı askerler ameliyathanelerde son nefeslerini verirken hasta bakıcıların telkinleri sayesinde huzur içinde oluyorlardı. Hasta bakıcılar ağrı çeken askerlerin ellerinden tutarak onlara destek olmakla birlikte pansumanları yapılırken çektikleri acıları unutturmak için vatana dair umut dolu sözleri ile onları sakinleştirmekteydiler.

Hasta bakıcı hanımlar bir tarafta ağır yaralı askerlerin yemeklerini yedirirken diğer tarafta kahraman askerlere hikâyeler anlatıyorlardı. Bunların dışında hasta bakıcılar askerlerin temizlik ihtiyaçlarını da karşılamaktaydılar. Yaralı askerlerin el ve ayaklarını yıkayan bu hanımlar yaralı askerlerin kıyafetlerinin çıkarılmasında ve giydirilmesinde de hizmet veriyorlardı. Cepheye ilk pansumanları yapılan yaralıların pansumanlarına

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

dokunmadan dikkatli bir şekilde hareket eden hasta bakıcılar işlerini oldukça ustalıklı yapmaktaydılar. Hastanede hasta bakıcı hanımların dışında bir cerrahi işlemlerin gerçekleşmesine yardımcı olan hanımlar vardı. Bu hanımlar ameliyat sırasında lazım olacak aletleri hazırlarken ameliyathaneyi ameliyat için hazır hale getirmektedirler. Sadece aletlerin hazırlanmasında değil bazı zamanlarda ise ameliyatlarda dahi cerrahlara yardımcı olmaktaydılar. Hastanede çalışan hanımlar acil bir durumda kanayan yarayı kapatmayı ve iğne yapmayı öğrenmiş durumdaydılar. Bu bağlamda hastanede çalışan hanımlar bir askeri ölümden kurtarabilecek bir seviyeye gelmişlerdi. Hanımların göstermiş olduğu bu fedakârlık ve yetenekleri sayesinde hastanede 350 yaralının tedavisi aksamadan devam etmekteydi. Türk hasta bakıcı hanımların göstermiş olduğu bu başarılar Avrupalı kadınlara örnek teşkil edecek duruma gelmişti. Yaşanan bu gelişmeler karşısında Türk kadını artık Avrupa'da, bir ev eşyası değil çalışma hayatında önemli bir yere sahip olduğu göstermiş oluyordu.

Doktor Ali Derviş Bey'in başkanlığında bulunan Çağaloğlu Hilal-i Ahmer Hastanesindeki bir Türk hanımın mesai cetveli şu şekilde verilmiştir;

Tablo 1: Mesai Cetveli

Dakika	Saat	Dakika	Saat	Mesai
-	7	-	8	-
-	8	30	8	Mesai
30	8	30	12	Taam ve İstirahat
30	12	-	3	Mesai
-	3	45	8	-
45	8	30	9	Taam ve İstirahat
30	9	30	10	Mesai
30	10			Yatmak

Bu cetvelden de anlaşıldığı gibi Türk hasta bakıcı hanımlar savaş yıllarında askerlerimizin tedavisi için bütün gücüyle fedakâr bir şekilde mesai yaptıkları görülmektedir (Türk Yurdu Temmuz 1331:2689). 22 Mayıs 1915 tarihinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Merkezi, Çanakkale'de yaralı askerlerin sayısının artması üzerine hasta bakıcı ihtiyacını karşılamak için Çağaloğlu Hastanesinde bir toplantı yaparak kadınlara çağrıda bulunmuşlardır (Terzi: 2025). Bu çağrılar olumlu sonuçlar vermiş birçok gönüllü kadın bu hastanelerde görev almıştır. Takvim-i Vekayi Gazetesinin 6 Ağustos 1917 tarihli nüshasında İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hastaneleri olan Beyoğlu Hastanesi ve Darüşşafaka hastanelerinde görev yapan kişiler ve aldıkları madalyalarla ilgili bilgi verilmiştir. Burada verilen listede 24 kadın hasta bakıcının ismi geçmekte olup burada yabancı hasta bakıcıların da görev aldığı görülmektedir (Takvim-i Vekayi Gazetesi 1917: 1).

Türk Yurdu Dergisi'nde, Türk kadınının cemiyet faaliyetlerine de yer verilerek kadınların toplumsal dayanışmaya sağladıkları katkılara değinilmiştir. Bu bağlamda dergide

yer alan bir haberde, Konya’da çıkan Babalık gazetesinden öğrenildiğine göre Niğde hanımları, Mutasarrıf Bey’in hanımının başkanlığında toplanarak “Niğde Müdafaa-i Milliye Hanımlar Şubesi” adında bir cemiyet kurmuşlardır. Bu cemiyet ilk defa olmak üzere Kânunuevvelin 14. pazar günü toplanarak konuşmalar yaparak şehitler ruhuna mevlit okutmuşlardır. Niğdeli hanımlar toplantının devamında yardım amaçlı para toplayarak on bin kuruş kadar bir miktar bağış elde etmişlerdir. Türk kadını erkekleri gibi vatan savunmasında bizzat rol alarak üzerine düşen görevi üstlenmiştir. Niğde kadınlarının bu faaliyeti Türk Yurdu Dergisi tarafından takdir edilirken diğer taraftan kadınlar tarafından kurulun Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine başarılar dilenmiştir (Türk Yurdu Kânun-ı Sanî 1331: 2902). Bununla birlikte Türk Yurdu Dergisi, kadınlara yönelik bir cemiyet olan “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyyesi” nin kurulduğunu duyduklarını ifade ederek bu cemiyetin çok hayırlı işlere yönelik olduğunu altını çizmişlerdir. Bu zamana kadar ihmal edilmiş bir mesele olarak değerlendirilen bu faaliyet sevinçle karşılanmıştır. Cemiyetin kurucuları ve üyeleri Türk Yurdu tarafından tebrik ve takdir edilerek cemiyete başarılar dilenmiştir (Türk Yurdu Ağustos 1332: 3116).

Türk kadınının tarihi sürecinin dile getirildiği Türk Yurdu Dergisinde, Türk geleneklerinde hakan annelerinin, hakan eşlerinin tarihte önemli görevler üstlendiklerine değinilmiştir. Selçuklulardan Osmanlıya kadar Türk kadınları savaşta ve barışta hakanın yanındaki yerini her zaman korumuştur. Bu geleneğin hala devam etmekte olduğunu göstermek isteyen Türk Yurdu Dergisi, gazete haberlerinden elde ettikleri ve sevinçle karşıladıkları bir gelişmeyi okuyucuları ile paylaşmıştır. Tanin gazetesinde yer alan habere göre Kadın Efendi Hazretleri, Haydar Paşa Hastanesi’ne giderek gazileri ziyaret etmiş, hediyeler dağıtmıştı. Gazeteden alınan habere göre bu ziyaret esnasında Kadın Efendi şu ifadelerle yer vermiştir;

“Nasılınsınız gazi evlatlarım, kardeşlerim? Arzunuz nedir? Biz hep size kul kurbanız. Yaralarınızı sarmayı bilsem bile hemşirelerim gibi baş ucunuzda pervane olurum. Sizler bize pek kıymetlisiniz yavrularım. Kıymetinizi düşmana da anlattınız. Allah sizden razı olsun. İnşallah yakında yine imanınızın yüceliklerini gösterirsiniz.”

Kadın Efendi’nin yapmış olduğu bu konuşma esnasında askerlerin gözleri dolarken askerlerden biri yatağından doğrularak şu sözleri söylemişti;

“Kadın Efendi Hazretleri... İşte bu sözleriniz bakınız gözlerimden yaş akıttı. Bizden emin olunuz. Geçen harpte ne hak yere bize sürülen lekeyi işte bu akan kanımızla silmeye çalışıyoruz. Millet duygusu önünde hak yolunda canımız kurban olsun, biz buna ahd eyledik.”

Yaralı asker, bu sözleriyle koğuştaki yer alan bütün asker arkadaşlarının sözcüsü olarak onları temsil etmişti (Türk Yurdu Mayıs 1331: 2617). Yukarıda da belirtildiği üzere Kadın Efendinin, hastane ziyaretlerinde askerlerin tedavi sürecinde hemşirelerin önemini ortaya

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

koyan ifadeleri sağlık alanında kadınların etkin bir rol üstlendiğinin göstergesidir. Bu bağlamda Türk kadının yaralı askerlerin tedavi sürecinde hasta bakıcıların durumu resmi bir boyuta taşınmıştır.

I. Dünya Savaşı sürecinde, Osmanlı hanımları askere faydalı olmak ve bu zor zamanlarda vatani görevlerini yerine getirmek isteği ile hasta bakıcı olmak için İstanbul'da başvurular yapmışlardır. Müslim ve gayrimüslim Osmanlı hanımlarından birçoğu Gülhane hastanesine müracaatla kendilerinin de heyet-i sıhhiye meyanında hasta bakıcı sıfatıyla istihdamlarını talep etmişlerdir. Bu müracaatların sonuçlanması halinde hanımların hastaneye başvuruları istenmiştir (İkdam 2 Eylül 1914: 2). Hasta bakıcı hanımlar, belli bir disiplin içerisinde çalışmışlardır. Hasta bakıcı hanımlara, Hilal-i Ahmer Cemiyet Merkezi tarafından, kesinlikle işlerini aksatmamaları konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Bu durum hem hasta bakıcılığa duyulan ihtiyacın hem de işlerini düzenli olarak yerine getirmelerinin zorunlu olduğunun bir göstergesidir diyebiliriz (İkdam 9 Mayıs 1915: 2). Ayrıca hastanelerdeki hastalara yardımcı olmak, yaralıları ziyaret etmek amacıyla gönüllü olarak da cemiyet kadınlarının sürekli bir çaba içerisinde olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda cemiyet azası olan hanımlardan, Şadiye Hanım, Süreyya Hanım, Edibe Hanım, Ethem Bey'in hanımı, Hastane başhekim beyefendinin eşi matmazel hanım, Hilal-i Ahmer hanımlar cemiyetinden Hamdi beyin eşi hanımefendi ve birkaç madam ile birlikte kendi arzularıyla hastanelere gidip hem yardım etmek hem de gazileri ziyaret edip moral vermek istediklerini görmekteyiz (İkdam 12 Mayıs 1915: 2). Hasta bakıcılık (Ulus 5 Mayıs 1938: 2) bir meslek dâhilinde gerçekleşmiş bir mesai olmaktan ziyade vatansever hanımlar tarafından gönüllü olarak da ifa edilmeye çalışılmıştır (Hakimiyet-i Milliye 27 Nisan 1922: 2).

Türk kadını, vatan savunması söz konusu olduğunda erkeklerin üstlenmiş olduğu zorlu görevlerin yerine getirilmesi için yardımlarını esirgememiştir. Bununla birlikte Türk kadını bir mobilyaya veya bir ziynet eşyasına öncelik tanıyan bir kişiliğe sahip değildi. Özellikle savaş yıllarında, Hilal-i Ahmer Hanımlar Şubesi takdir edilecek derecede fedakârlıklar sergilemekteydiler. Hilal-i Ahmer Hanımlar Dârüssınâasında, hastanelere gönderilmek üzere çok sayıda çamaşır ve yatak takımları hazırlanmaktaydı. Bununla birlikte savaş meydanlarından gelen binlerce gazi, Türk hanımlarının imal ettiği eşya ve elbise ile giydirilmekteydi. Kadınlar para toplayarak dul ve yetim kalan asker ailelerini de yardım etmek için müsamereler, eğlenceler ve piyangolar düzenlemekteydiler. Tramvay, tiyatro ve bahçelerde ellerinde bulunan yardım kutuları ile yetimlerin daha iyi şartlarda yetişmesi adına para toplamaya çalışmaktaydılar (Türk Yurdu Temmuz 1331: 2689). Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin isteğiyle Hanımlar Merkezi, Osmanlı hanımlarını dikiş dikmeleri konusunda teşvik etmişlerdir. Bu bağlamda ilk çağrı, 27 Eylül 1914'te yapılmış ve hanımlardan askerlere "hediye-i şitaiyye" kışlık giysiler hazırlamalarına yönelik olmuştur (Akgün-Uluğtekin 2002: 166). Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumîsi de savaş yıllarında ihtiyaçların karşılanması için yardımların yapılması konusunda gerekli başvuruları yapmaktaydı (BOA,

HR.SYS: 2095/3). İşgalcilere karşı Osmanlı Devleti'nde milli uyanışının gerçekleşmesi, beraberinde erkeklerin düşmana karşı girişilen mücadelede bizzat yer alması, yeni bir Osmanlı kadını figürünün ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Müslüman kadınlar milli menfaatlere hizmet etmek için hasta bakıcılık görevini üstlenerek, yeni bir mesaiye başlamış ve yorulmak bilmez bir faaliyet göstermiştir. Savaş yıllarına kadar sadece erkeklerin kontrolünde olan birçok iş ve sorumluluk, kadınların mağfiretleriyle çok iyi bir şekilde idare edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle iktisadi hayatta yaşanan değişimler dikkate alındığında bu yıllarda yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Türk kadınlarının artık ekonomik hayata dâhil olmalarıdır. Savaşın doğurmuş olduğu sonuçlar kadınların hürriyetini ve hâkimiyetini farklı bir boyuta taşımıştır. Savaşın yaşatmış olduğu olumsuzluklara karşı güçlü kalabilmek ve doğurduğu sonuçlara ayak uydurmak bir mecburiyet olmuştur. Medeni milletler, sürekli gelişmekte olup her gün ilerlemekteydiler. Artık Türk milleti de kendi kültürünün müsaade ettiği ölçüde ilerlemeye ve gelişmeye mecburdu. Bu bağlamda kadınlık meseleleri üzerine eğilmek ve bazı konularda rehberlik etmek mümkündü. Medeni terbiye, örf ve ahlak, coğrafi durum, milli ve siyasi mefkûre, milli tarih, din ve geçmişimiz. Bu değerler dikkate alınarak gelişmek artık zorunlu hale gelmiştir. Türk Yurdu Dergisinde de kadınlık meselesi ile ilgili sorunlara yer verilerek bu süreç desteklenmek istenmiştir. Kadınlık meselesi iki şekilde ele alınmıştır. Bunlardan birincisi, savaşın doğurduğu iktisadi, ticari, ailevi ve içtimai durumdu. Bu gelişmelere bağlı olarak ülkede her gün bir yenilik ve bir gelişme yaşıyordu. Yaşanan gelişmeler toplumun yaşam biçimini ve ahlaki yapısını nasıl etkileyecekti? Kadınlar ve erkekler arasında iktisadi, ticari, ailevi, hukuki ve medeni anlamda nasıl bir ilişki ortaya çıkacaktı? Kadınlık meselesinde ikinci konu ise bu yeni gelişmeler ile milli hususiyeti ve milli hususiyetin gereklerini nasıl bağdaştırmak gerekirdi? Burada dikkat edilmesi gereken şey medeni toplumlara ayak uydururken milli yapıyı koruyarak hareket etmekle birlikte gelişmelere de ayak uydurabilmektir. Bu bağlamda dergide, Türk kadınlığı eski Türk boylarını konu alan bir anlatım ile burada örnek gösterilmiştir. Türklerin geleneklerine değinilen bu anlatımda, hatunların ziyaretler sırasında hanlarının yanında yer aldıkları vurgulanmıştır (Türk Yurdu, Teşrinisani 1333: 3641). Bu örnek üzerinden Türk kadınının siyasal yaşamdaki konumuna işaret edilerek, dönemin koşulları bağlamında Türk kadınlığının toplumsal ve siyasi hayattaki yeri ortaya konulmak istenmiştir.

Sonuç

Türklerin menfaatini koruyarak, milliyetçi bir çerçevede yayın hayatına başlayan Türk Yurdu Dergisi, siyasi, toplumsal, kültürel ve ekonomik içerikte bir yayın anlayışı benimsemiştir. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinin yansımalarının her alanda hissedildiği bir dönemde yayın hayatına katılan Türk Yurdu Dergisi, I. Dünya Savaşı yıllarında toplumsal ve askeri gelişmelerin yanında siyasi gelişmeleri de kaleme alarak toplumun

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

aydınlatılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Dergide Trablusgarp Savaşı (1911) ve Balkan Savaşı (1912-1913)'nin yaratmış olduğu bunalımın sona ermesine fırsat vermeden başlayan I. Dünya Savaşı (1914-1918)'nin başlaması ve gelişimi özellikle Osmanlı Devleti'nin varlığı üzerinden ele alınırken Türklük şuurunu ön planda tutan makale ve şiirlere de yer verilmiştir. Bu bağlamda Türk Yurdu Dergisi, Osmanlı Devleti'nin siyasi kaderinin belirlenmesinde önemli bir yere sahip olan I. Dünya Savaşı'na ışık tutan bir kaynaktır. Dergide, özellikle Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmesinin gerekliliği üzerinde fikir birliğinin söz konusu olduğu makalelerde, bu savaşa girmenin kaçınılmaz olduğu ve devletin siyasi varlığının devamı için bir zorunluluğun ortaya çıktığı ifadelerin yoğun olarak kullanılması dikkate değer bir durumdur. Şark Meselesi'nin de etkilerinin hissedildiği bu yıllarda Osmanlı Devleti'nin topraklarının korunması ve siyasi varlığının devamlılığı bu savaşa bağlı olduğu üzerinde durulması, dönemin şartlarının siyasi ve askeri karar sürecine olan yansımaları ile ilgili önemli bir ayrıntıdır.

Türkçülük anlayışının savaş yıllarındaki yansımaları ve askeri anlamda yaşanan gelişmeler milli duyguların kabarmasına imkân tanımıştır. Türk Yurdu dergisinde, cephelerde kazanılan zaferler halka aktarılırken büyük bir sevinç içinde ifade edilmiştir. Özellikle Çanakkale Cephesi'nde yaşanan gelişmeler, düşman kuvvetlerinin mağlubiyetleri, itilaf donanmasının yaşadığı başarısızlıklar zafer içerikli yazıların kaynağını oluşturmuştur. Bununla birlikte Kafkas Cephesi, Kanal Cephesi ve Irak Cephesi ayrı ayrı ele alınarak burada yaşanan askeri başarılar sevinçle karşılanmıştır. Kût'ül-Amâre'de yaşanan zaferin yarattığı mutluluk, Osmanlı askerinin kahramanlıkları ve daha önceki yıllarda yaşanan kahramanlıklar hatırlatılarak eskiden olduğu gibi askeri gücümüze atıfta bulunulması halkın zafere olan inancının bir göstergesidir. Dergide ayrıca doğu cephelerinde yaşanan başarılarla birlikte Çanakkale'de Arıburnu'nda, Seddülbahir'de ve denizlerde kazanılan zaferlere değinilerek dünyanın en güçlü devletleri karşısında Osmanlı Devleti'nin, eski günlerde olduğu gibi gücünü tüm dünyaya gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Özellikle Çanakkale Deniz Savaşları'nda, itilaf donanmasına vurulan darbe milli duyguların canlanması, Osmanlı Devleti'nin itibarının güçlenmesi ve kahraman askerlerin moral kazanması açısından önemli olmakla birlikte siyasi ve askeri gücün dayanağı olarak kazanılan başarıların etkilerini görmek mümkündür. Ayrıca Türkçülüğün ön plana çıkmasının yanında Turancılık anlayışının açık bir şekilde ifade edilmeye başlanması da I. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmelerin bir sonucudur diyebiliriz.

Türk Yurdu Dergisi'nin toplumsal anlamda ele aldığı önemli konulardan biri de kadınlar olmuştur. Türk kadını aile hayatı ve ekonomik hayatın içinde değerlendirilmeye sınırlı kalmamış askeri sahadaki faaliyetlerine de yer verilmiştir. Balkan Savaşlarında etkisinin yoğun olarak hissedilmeye başlandığı, Türk kadınının hasta bakıcılık ve hemşirelik hizmetleri I. Dünya Savaşı'nın da etkisiyle Türk Yurdu Dergisi'nde yerini almıştır. Özellikle savaş yıllarının getirdiği toplumsal, ekonomik ve askeri sorunların giderilmesinde önemli bir rol

üstlenen Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki faaliyetlerinde Türk kadını aktif bir rol üstlenmiştir. Kadınlar Hilal-i Ahmer hastanelerinde, hasta bakıcılık ve hemşirelik görevlerinde bulunurken, kahraman askerlerin tedavilerinin, ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında askerin moralinin yüksek tutulması için de gerekli hassasiyeti göstermiştir. Bununla birlikte şehit ailelerin ve gazilerin ailelerine yardım amacıyla yardım kampanyaları düzenleyerek ekonomik olarak ailelere destek vermişlerdir. Şehit ve gazi çocuklarının temel ihtiyaçlarının giderilmesinde oldukça etkili olan kadın cemiyetleri toplumsal sorunlarının giderilmesine katkıda bulunmuşlardır. Türk kadını, sadece askeri sahada değil iktisadi sahada ilerlemeler kaydederken toplumun ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik cemiyetlerin kurulmasında öncülük etmiştir. Türk kadının göstermiş olduğu bu fedakârlıklara her fırsatta yer veren Türk Yurdu Dergisinde, kadınların eski Türk devletlerinde siyasi yetkilere sahip olduğunu belirterek kadınların çalışma hayatının her sahada varlığının çok daha eskiye dayandığı ifade edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin dağılma dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yayın hayatına devam eden Türk Yurdu Dergisi, kuruluş amacı kapsamında Türk milletinin menfaatleri doğrultusunda faaliyet göstermiştir. Milli bir anlayışın ürünü olan metinlerde Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki askeri süreci değerlendirilirken kazanılan zaferler derginin kuruluş amacına hizmet etmiştir. Türk kadınının I. Dünya Savaşı yıllarındaki faaliyetlerine de ışık tutan makalelerin yer aldığı dergide, kadın tarihinin şekillenmesine ve askeri tarihte kadın faktörünün anlaşılmasına önemli oranda katkı sağlamıştır. Bununla birlikte toplumsal değişimlerin, fikri anlayışın yer aldığı metinler sayesinde kültürel olarak ilerlemeler kaydedilmiştir. Askeri zaferlerin verdiği sevinç dergide birçok şiirin içeriğini oluşturmakla birlikte savaşın edebi hayata yansımaları da söz konusudur.

Kaynakça

- Akçiçek, Eren- Karayaman, Mehmet. 2007. Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar. İzmir.
- Albayrak, Muzaffer, Engin, Vahdettin. 2016. Tarihin akışını değiştiren savaş: Çanakkale 1915. 2. Baskı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE), BDH.2994/141/17.
- ATESE, BDH.1544/7/6/2.
- ATESE, BDH.2518/14/1/27.
- ATESE, BDH.2994/141/17/4.
- Balkılıç, Özgür. 2010. "Rüşeym Halinde Türk Milliyetçiliği: Türk Yurdu Dergisi (1911-1918)". Mülkiye Dergisi 34 (266): 125-170.
- BAO, HR. SYS, 2109/13.

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

BAO. HR. SYS, 2109/13.

BAO.HR. MA, 1111/3-1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). MF.MKT,1210/28, Ek,1.

Biçici, Mehmet. 2014. "Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi". Gaziantep University Journal of Social Sciences 13(3): 693-722.

BOA, DH. EUM, 5.şb, 1-7.

BOA, DH. EUM. 3. Sb, 4/37.

BOA, DH. KMS, 27/2.

BOA, DH. KMS, 33/15.

BOA, DH. SYS, 123-12/35.

BOA, DH. ŞFR, 44/29.

BOA, DH.EUM. VRK. 14/57.

BOA, DH.EUM.VRK. 14-61.

BOA, DH.EUM.VRK. 14-85

BOA, HR. MA, 1111/3-5.

BOA, HR. MA. 1105/38.1-3.

BOA, HR. MA. 1105/7.

BOA, HR. SYS, 2090/10.

BOA, HR. SYS, 2095/3.

BOA, HR. SYS, 2097/1.8, 28-29.

BOA, HR. SYS, 2109/9-12.

BOA, HR. SYS, 2110/1-13

BOA, HR. SYS, 2110/1-13.

BOA, HR. SYS, 2111/5.

BOA, HR. SYS, 2322/1-54.

BOA, HR. SYS, 2323/1-2

BOA, HR. SYS, 2324/6.

BOA, HR.SYS, 2110/3-2.

BOA, İ. MMS, 191/2/1-2.

BOA, MV, 196/59

BOA. HR. MA, 1105/91.

BOA.HR. MA, 1156/37.

BOA.HR. MA, 1164/65

BOA.HR. MA, 1170/69

- Çalık, R. 2010. Çanakkale Muharebelerine Alman Bakışı. Osmanlı Araştırmaları Dergisi. Sayı 20: 355-383.
- Erkan, Ümmet. 2018. Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu Türk Yurdu Dergisi (1911-1931). Ankara: Akademisyen Kitabevi.
- Hakimiyet-i Milliye, 27 Nisan 1922/ 29 Şaban 1340.
- Harp Mecmuası Kânun-ı Sanî 1331.
- İkdam 02.09.1914/11 Şevval 1332.
- İkdam 09.05.1915/24 Cemâziyelâhir 1333.
- İkdam 12.05.1915/27 Cemâziyelâhir 1333.
- İkdam 15 Temmuz 1331.
- İkdam 16.08.1914/24 Ramazan 1332.
- Karal Akgün, Seçil- Uluğtekin, Murat. 2002. Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a. Ankara: TDV Yayıncılık.
- Karaca, Erdem. 2024. "Türk Yurdu Dergisi", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş. Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları.
- Karaca, Erdem. 2017. 100. Yılında Çanakkale Savaşları "Çanakkale Muharebesi'ne Işık Tutan Bir Kaynak Olarak Türk Yurdu Dergisi", Ed. Aynur Y. Akengin, Orhan Neçare.. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Karaca, Erdem. 2020. "Reichspost Gazetesi Penceresinden Çanakkale Cephesi Haber ve Yorumları: 18 Mart Öncesi Gelişmeler". Bitlis Eren Üni. Sosyal Bilimler Dergisi 9/2: 187-203. (<https://canakkalesavaslariansiklopedisi.com/content/turk-yurdu-dergisi/>)
- Karaer, İbrahim. 2011. "Türk Yurdu Dergisi Sahibi, Me'sul Müdürleri, Genel Yayın Müdürleri ve Dergi Yönetiminde Görev Alanlar (1911-2010)". Türk Yurdu 281 (642): 45-58.
- Kılıç Gündoğan, Hatice. 2015. "Türk Yurdu Dergisinde 1914-1918 Yılları Arasında Yayımlanmış Şiirlerde Savaş İzleği". Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, KSBD, Süreli Yayınlar Özel Sayısı /7: 89-111.
- Köroğlu 16 Ramazan 1333/ 28 Temmuz 1915.
- Köroğlu 29 Temmuz 1915.
- Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları (1914- 1928).
- Semiz, Yaşar. 2003. "18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı: Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi 14: 221-247.
- Şahin, F. K. 2015. Afrika Basınında Çanakkale Savaşları. 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası-Bildiriler. Ed.H. Çetin, L. Erdemir, Çanakkale: Çanakkale Valiliği Yayını.
- Takvîm-i Vekâyi 6 Ağustos 1917.
- Terzi, Didem İlkem. 2025. "Hemşirelik/Hastabakıcılık". Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş. İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları. (<https://canakkalesavaslariansiklopedisi.com/content/hemsirelik-hastabakicilik/>)
- Tuncer, Hüseyin. 1988. "Türk Yurdu (1911-1933) Üzerine Bir İnceleme". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara.

Cihan Harbi'nin Siyasi, Askeri ve Toplumsal Sürecinin Türk Yurdu Dergisine Yansımaları (1914-1918)

- Türk Yurdu 10 Eylül 1331. 92. sayı (23 Eylül 1915)
Türk Yurdu 10 Mart 1332. 105. sayı (23 Mart 1916)
Türk Yurdu 10 Mayıs 1333. 134. sayı (10 Mayıs 1917)
Türk Yurdu 11 Kânun-ı Evvel 1330. 73. sayı (24 Aralık 1914)
Türk Yurdu 13 Ağustos 1331. Sayı 90.(26 Ağustos 1915)
Türk Yurdu 14 Kânun-ı Sanî 1331. Sayı 101. (27 Ocak 1916)
Türk Yurdu 16 Temmuz 1331. Sayı 88. (29 Temmuz 1915)
Türk Yurdu 17 Kânun-ı Evvel 1331. Sayı 99. (30 Aralık 1915)
Türk Yurdu 2 Haziran 1332. Sayı 111. (15 Haziran 1916)
Türk Yurdu 23 Nisan 1331. Sayı 82. (6 Mayıs 1915)
Türk Yurdu 24 Temmuz 1330. Sayı 71. (8 Ağustos 1914)
Türk Yurdu 29 Eylül 1332. Sayı 119. (12 Ekim 1916)
Türk Yurdu 4 Ağustos 1332. Sayı 115. (17 Ağustos 1916)
Türk Yurdu 5 Mart 1331. Sayı 79. (18 Mart 1915)
Türk Yurdu 7 Mayıs 1331. Sayı 83. (20 Mayıs 1915)
Türk Yurdu 8 Teşrin-i Evvel 1331. Sayı 94. (21 Ekim 1915)
Türk Yurdu 8 Teşrin-i Sani 1333. Sayı 147. (8 Kasım 1917)
Türk Yurdu Teşrin-i Sani 1327. Sayı 1. (Kasım/Aralık 1911)

Türkmen, Zekeriya, "19'uncu Piyade Tümeni", Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, Ed. Murat Karataş, İstanbul: Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayını, 2022.
(<https://canakkalesavaslariansiklopedisi.com/content/19uncu-piyade-tumeni/>)

Ulus 18 Mart 1915.

Ulus 5 Mayıs 1938.

Uzun, Mehmet. 1995. "Türk Yurdu Dergisi Üzerine Yapılan Araştırmalar". Türk Yurdu 99: 47-49.

Üstel, Füsün. 2017. Türk Ocakları (1912-1931). 4. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yaraman, Ayşegül. 2001. Resmi Tarihten Kadın Tarihine. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

